

№ 26 (715)
Ліпень 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfb.by

У нумары:

- 👉 **Купалаўскія дні: Вязінка, Радашковічы, Мінск, Ерэван – стар. 2**
- 👉 **«Па-за кадрам»: протаіерэй Георгій Сапун – стар. 5**
- 👉 **Часы даўня: як кармілі дзяцей на Бярэзіншчыне – стар. 7–8**

Пераможцы конкурсу «Адвечнае», што праводзіўся ў рамках фестывалю «Берагіня»

Падрабязнасці чытайце на стар. 2-3

На тым тыдні...

✓ 27 чэрвеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя калектыўнага зборніка «Ад калыханкі да забавляўкі» Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Кніга ўключае творы 25 аўтараў: калыханкі, казкі, загадкі, вершы і аповяданні. Выданне разлічана на дзіцячую аўдыторыю, якая будзе стацьце разам з героямі. Таксама яно стане добрай падтрымкай у працы выхавальцаў дзіцячых садкоў, настаўнікаў пачатковай школы, педагогам-арганізатарам іншых дзіцячых устаноў. Шмат карыснага і цікавага знойдуць у кнізе і бацькі.

✓ 29 чэрвеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася часовая экспазіцыя «Гісторыя зоры нашых дзён» да Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Гэты дзень – святая ўсіх, хто ганарыцца сваёй краінай, шануе яе гісторыю, хто сваёй працай і талентам кожны дзень робіць унёсак у росквіт роднай зямлі.

✓ 30 чэрвеня Смаргонь прыняла адкрыты турнір па бальным футболе. Спартыўна-арганізаваны сектар спорту і турызму Смаргонскага райвыканкама. Бралі ўдзел каманды гаспадароў, а таксама з Іўя і Астраўца. Перамагла астравецкая каманда.

✓ 1 чэрвеня ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка жывапісу, графікі і скульптуры «Сусвет Язэпа Драздовіча», прысвечаная

130-годдзю мастака і аднаму з першых даследчыкаў яго творчасці Арсенію Лісу.

У гісторыі беларускай культуры асоба Я. Драздовіча (1888 – 1954) займае асаблі-

вае месца. У 1910 – 1930-я гг. ён знаходзіўся ў эпіцэнтры важных працэсаў нацыянальнага Адраджэння. Усё, што ён рабіў, было прасякнута водарам касмічнага, сусветнага размаху, што не ўласціва беларускай культуры. Менавіта адсюль вынікае і феноменальнасць творчасці Драздовіча.

✓ 4 ліпеня на выстаўцы мастацкіх галаграмаў «Асвета. Спазнанне. Прагрэс» у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ўвазе наведнікаў у гонар Дня Незалежнасці былі прадстаўлены новыя экспанаты – галаграмы «Герб Рэспублікі Беларусь» і «Герб Беларускай ССР».

«Герб Рэспублікі Беларусь» – галаграма галоўнага, разам са сцягам і гімнам, дзяржаўнага сімвала нашай краіны. За ўзор быў узяты герб Беларускай ССР, створаны ў 1950 г. Іванам Дубасавым. Галаграма «Герб Беларускай ССР» была створаная да 60-годдзя Беларускай ССР і ўручаная першаму сакратару ЦК Кампартыі Пятру Машэраву. Каб атрымаўся ўражанне, што аб'ект лунае ў паветры, была зробленая ўнікальная рэпліка з інвертваным у прасторы малонкам.

✓ 5 ліпеня ў Палацы мастацтва адкрыўся аўтарскі праект фатографіцы Марыны Бацковай «Рызома», прысвечаны пытанню фармавання нацыянальнай ідэнтычнасці. Аўтар звяртаецца да людзей, якія фармуюць сэнна культурную

прасторы Беларусі, і ўсіх, хто ставіцца да тэмы неабякава. Выстаўка складаецца з серыяў «Рызома. Мы», «Рызома. Горад», «7Я» і «Петрыкор», аўдыявізуальнай і інтэрактыўнай частак. Гледачам прапануюць стаць сааўтарамі праекта і скажаць сваё важнае слова. Для гэтага ў зале падрыхтаваны спецыяльны набор літараў. «Часам можна самому сабе сказаць адно важнае слова, каб стала зразумела – хто ты, адкуль, які вырай у тваёй душы і што трэба, каб жыць у гармоніі з самім сабой, людзьмі і ўсім светам», – лічыць М. Бацко-ва.

✓ 7 ліпеня ў былым фальварку Жорнаўка (цяпер в. Дубрава Асіповіцкага раёна) чарговы раз прайшло штогадовае свята, прысвечанае Магдалене Радзівіл з роду Завішаў, буйной дзяячцы і меценатцы беларускай руху пачатку ХХ ст. Імпрэза адбылася дзякуючы намаганням Лапціцкага сельскага Савета, Асіповіцкага аддзела культуры, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, Асіповіцкага краязнаўчага музея, сям'і Хурсікаў ды інш. Некалькі соцень мясцовых і прыезджых сабраліся, каб добрым словам, спевамі ды вершамі ўшанаваць памяць зямлячкі. Музей гісторыі беларускай літаратуры разгарнуў выстаўку «Мы есць народам!», прысвечаную 100-годдзю Беларускай Народнай Рэспублікі.

Вандроўка ў старажытнасць

Па даўняй традыцыі ў пачатку чэрвеня бярэзінскія бібліятэкары зладзілі вандроўку ў старажытныя гарады Навагрудка і Ліду.

Замак у Лідзе

Навагрудка – першая сталіца Вялікага Княства Літоўскага, беларускі горад з 970-гадовай гісторыяй, якая бярэ пачатак у XI стагоддзі. Спачатку мы наведвалі Навагрудскі гісторыка-краязнаўчы музей, заснаваны ў 1987 годзе. Уразіла экспазіцыя, што налічвае 15 тысячаў адзінак і размешчаная ў 9 залах агульнай плошчай 250 квадратных метраў. Далей у час экскурсіі па горадзе мы пазнаёміліся з яго гісторыяй і адметнасцямі. Пабачылі і помнік вялікай важнасці – руіны першага на тэрыторыі Беларусі вялікакняжацкага Навагрудскага замка, які пачаў узводзіць з каменю і цэглы яшчэ ў XIII стагоддзі вялікі князь, а потым і кароль Літвы Міндоўг. Бярэзінскія работнікі культуры не маглі не наведаць гэты ўнікальны помнік абарончай архітэктуры эпохі сярэднявечча, старажытны цэнтр Навагрудка, рэзідэнцыю вялікіх князёў Вялікага Княства Літоўскага.

Пад час экскурсіі па ўтульных вулачках старажытнага Навагрудка вандроўнікі ўбачылі храмы XIV – XVIII стагоддзяў, найкаштоўнейшы з якіх – Барыса-Глебская праваслаўная царква XIV стагоддзя, помнік гатычнай архітэктуры эпохі ВКЛ, пабудаваны на месцы храма XII стагоддзя, пры якім існаваў мужчынскі манастыр. Помнікі з няпростым лёсам

і гісторыяй – касцёл Святога Міхаіла Архангела (пры ім была адкрытая школа, у якой вучыліся знакавыя для Беларусі асобы – Адам Міцкевіч і Ян Чачот) і фарны касцёл Перамянення Гасподняга. Апошні быў закладзены вялікім князем Вітаўтам у канцы XIV стагоддзя. Тут у 1422 годзе Уладзіслаў Ягайла вянчаўся з князёўнай Соф’яй Гальшанскай; падзея дала пачатак праўлення дынастыі Ягелонаў.

Некалькі месцаў у Навагрудку звязаныя з імем А. Міцкевіча. Ён тут правёў маленства, быў ахрышчаны ў касцёле, ёсць дуб і памятны знак, прысвечаны сьліннаму паэту. Уразіў нас знакаміты Курган неўміручасці непадалёк Замкавай гары, які насыпаны ў 1924 – 1931 гадах з удзячнасцю за талент паэта.

Скончылася экскурсія па старажытнай сталіцы наведваннем раённай бібліятэкі, дзе бярэзінцы пазнаёміліся з досведам калегаў.

Знаёмства з горадам Лідай сталася не менш уражальным. Ён па праве ганарыцца самым манументальным у Беларусі замкам, закладзеным амаль сямсот гадоў таму (1323 год) вялікім князем Гедзімінам.

Не пакінула аб’якавых экскурсія па замку і наваколлі, наведванне баявой галерэі, зацікавіла экскурсію «Горад на берагах Лідзіі». У гісторыка-мастацкім музеі парадавала экспазіцыя «Прырода Лідчыны».

Па дарозе дадому ў вёсцы Крысава Дзяржынскага раёна мы наве-

Барыса-Глебская царква ў Навагрудку

далі магілу святой блажэннай Валянціны Мінскай.

Вярталіся работнікі культуры Бярэзіншчыны ўражанымі і ўсхваляванымі ад пачутага і пабачанага.

*Ірына СЯМАШКА,
метадыст Бярэзінскай цэнтральнай
раённай бібліятэкі*

«Берагіні»

нічалі выхаванцы прызнаных і добра вядомых кіраўнікоў: Марыны Струнэўскай, Ядвігі Суботка, Міколы Козенкі, Сяргея Выскваркі, з якіх большасць дыпламаў лаўрэата I ступені атрымалі танцоры, падрыхтаваныя першымі двума названымі. Але пры-

знаных аўтарытэтаў на танцавальным алімпе ў старэйшай узроставай групе пасунулі ўдзельнікі Ельскага раённага цэнтры арганізацыі культурына волнага часу насельніцтва і метадычнай работы, якіх падрыхтавала Людміла Кавалюк.

лядынскага СДК Іванаўскага раёна) і Віктар Шыпкоў (гурток Веткаўскага музея стараабраднасці і беларускіх традыцый імя Ф. Шклярава, г. Гомель).

Пераможцы II Рэспубліканскага конкурсу на лепшую даследчую працу пад дэвізам «Адвечнае» (падрабязней пра іх чытайце ў № 23 «Краязнаўчай газеты») адзначаныя дыпламамі Аргкамтэта фестывалю, граматамі і заахвочвальнымі прызамі Беларускага фонду культуры.

«Залядынская гамонка» з Іванаўскага раёна

У VIII Рэспубліканскім турніры дзіцяча-моладзевых фальклорных калектываў «3 рога ўсяго многа» дыплом лаўрэата I ступені, юбілейны медаль і каштоўны падарунак Аргкамтэта фестывалю атрымаў Заслужаны аматарскі калектыў Рэспублікі Беларусь «Берагіня» Мётчанскага вучэбна-педагагічнага комплексу дзіцячых сад – сярэдняй школы Барысаўскага раёна (мастацкі кіраўнік М. Козенка, музычны кіраўнік Антаніна Абрамовіч).

Адзначаныя ўзнагародамі калектывы-ўдзельнікі Агляду-прэзентацыі аўтэнтычных гуртоў «Спадчына», мастацкіх праграмаў замежных і беларускіх гасцявых фальклорных калектываў «Скрыжалі».

З вялікай цікавасцю слухалі апавядальнікаў народнай прозы «Несцерка». Дыпламы лаўрэата I ступені і каштоўныя па-

дарункі атрымалі Ірына Карачун (фальклорны гурт «Залядынская гамонка» За-

Узнагароду ад БФК уручае старшыня Тадэуш Стружэцкі

Наогул, усе ўдзельнікі «Берагіні» адзначаныя, а галоўнае, што едуць яны на фестываль з ахвотай і атрымліваюць на сцэнічных пляцоўках вялікае задавальненне. Трэба бачыць, з якім запалам яны танчаць, спяваюць, выконваюць народную музыку – і гэта галоўны вынік фестывалю. Бо калі дзеця і моладзі гэта трэба і падабаецца – «Берагіня» будзе жыць! То паждаеце ж ёй пашыраць між берагоў сваю прастору, а ў ёй – шчаслівага і доўгага жыцця. Да новых берагінскіх сустрэчай!

*Наш карэспандэнт
Фота Наталі КУПРЭВІЧ*

Пераможцы конкурсу танцоў з Мікалаем Дудчанкам

Нагадваем нашым чытачам аб аб'яўленым сёлета ў маі газетамі «Звязда» і «Краязнаўчая газета» конкурсу, прысвечанага Году малой радзімы.

Палажэнне аб рэспубліканскім конкурсе «Славуцья імёны маёй малой радзімы»

1. Агульныя палажэнні

1.1. Рэспубліканскі конкурс «Славуцья імёны маёй малой радзімы» праводзіцца ў межах Года малой радзімы і скіраваны на актывізацыю дзейнасці грамадскіх і дзяржаўных арганізацый, грамадскіх ініцыятыў, грамадзян на пошуку і зборы гістарычных і сучасных звестак аб вядомых выхадцах з канкрэтных населеных пунктаў і рэгіёнаў у мэтах ушанавання памяці і папулярызавання іх дзейнасці.

1.2. Арганізатарамі конкурсу з'яўляюцца ГА «Беларускі фонд культуры», рэдакцыя газет «Звязда» і «Краязнаўчая газета».

1.3. Прыкладны змест конкурсных заявак і праектаў:

- збор матэрыялаў і напісанне радаводаў славуцья дзеячў і знакамітых выхадцаў канкрэтных рэгіёнаў;
- стварэнне кніг, падрыхтоўка хроніка-дакументальных фільмаў, радыё- і тэлеперадач;
- складанне памятных календароў, падрыхтоўка ілюстраваных альбомаў, прысвечаных вядомым землякам, збор фотаздымкаў пра іх;
- устаноўка памятных дошак і памятных знакаў, капілак, прысвечаных вядомым людзям - выхадцам з гэтых мясцін;
- запісы ўспамінаў старэйшых жыхароў пэўных населеных пунктаў;
- стварэнне музейных экспазіцый, мемарыяльных залаў (пакоюў) у мясцовых бібліятэках, музеях і школах.

2. Умовы ўдзелу і парадак правядзення конкурсу

2.1. У рэспубліканскім конкурсе «Славуцья імёны маёй малой радзімы» могуць прымаць удзел юрыдычныя, фізічныя асобы і групы грамадзян.

2.2. На конкурс могуць быць прадстаўлены як рэалізаваныя (не раней 2017 года), так і тыя праекты, што знаходзяцца ў стане рэалізацыі.

2.3. Ход конкурсу будзе шырока асвятляцца на старонках газет «Звязда» і «Краязнаўчая газета», у рэгіянальных і мясцовых СМІ.

2.4. Падача матэрыялаў на конкурс (апісанне, фота- і відэаматэрыялы, публікацыі ў СМІ) ажыццяўляецца да 31 снежня 2018 года ў Беларуска-Заснавальніку і партнёраў конкурсу.

3. Падвядзенне вынікаў конкурсу

3.1. Ацэньваць конкурсныя праекты будзе конкурсная камісія ў складзе прадстаўнікоў арганізацый-заснавальнікаў і партнёраў конкурсу.

3.2. лепшыя конкурсныя праекты будуць адзначаны спецыяльнымі дыпламамі і каштоўнымі падарункамі.

3.3. Па выніках рэспубліканскага конкурсу найбольш цікавыя праекты будуць прэзентавацца ў Мінску, уключаны ў інфармацыйны банк для шырокага інфармавання грамадскасці і зацікаўленых арганізацый, мясцовых органаў улады.

(Заканчэнне. Пачатак у № 25)

Міністэрства ўнутраных спраў было прадстаўленае хадаініцтва паверанага графа Гутэн-Чапскага, а таксама план праектуемага мястэчка, зацверджанага будаўнічым аддзяленнем губернскага праўлення. Азначанае хадаініцтва прызнае не падлеглым задавальненню, у выніку чаго згаданы план вернуты паверанаму графа Гутэн-Чапскага Тамашэўскаму.

Паводле статыстычных дадзеных за 1909 г., на чы-

кавання паміж найбяднейшым насельніцтвам мястэчка наступныя прадукты: солі 50 пудоў, цукру 25 пудоў, запалак 2 тысячы каробак і 1 бочку селядцоў. 24 чэрвеня 1919 г., Слуцкая павятовая харчкамісія».

Але сур'ёзна ставіцца да гэтага дакумента, на мой погляд, няма прычыны. Улада ў тыя гады мянялася ці не кожны дзень. Хаця дэ-факта, па колькасці насельніцтва і яго занятасці, пасёлак, відаць, больш нагадваў сапраўднае мястэчка. Адсутнічаюць архіўныя дакументы гадоў Першай сусветнай вайны, што маглі б

Калі Ганцавічы сталі мястэчкам?

гуначнай станцыі Ганцавічы разам з пасадам (назва «пасёлак» адпала сама сабою, а «пасад» фактычна азначае пасяленне пры станцыі) было 48 двароў і 376 жыхароў. За 7 гадоў, з 1902 г., прырост насельніцтва склаў усяго 64 чалавекі - прытым што фінансвае становішча ў краіне было адносна стабільным, а мясцовая прамысловасць развівалася.

У 1919 г. у Варшаве на польскай мове была выдадзена кніга Эдварда Малішэўскага «Даведнік па Мінскай губерні». У ёй падзенае апісанне Мінскай губерні на 1912 г., яе паведаў, мястэчкаў і буйных вёсак. Па Слуцкім павеце згадкі пра мястэчка Ганцавічы няма, з чаго можна зрабіць выснову, што такога населенага пункта ў 1912 г. яшчэ не было. У жніўні 1914 г. пачалася Першая сусветная вайна, і пытанне аб утварэнні мястэчка Ганцавічы было адкладзенае на неакрэслены тэрмін.

Пазней назва «мястэчка Ганцавічы» з'яўляецца ў дакументах, звязаных з падзеямі савецка-польскай вайны 1919 - 1921 гг. «З-за таго, што м. (мястэчка. - В.Г.) Ганцавічы, вызваленае ад польскіх бандаў, спустошанае апошнімі, і грамадзяне знаходзяцца ў надзвычай цяжкім становішчы, адпусціць Ганцавіцкаму кааператыву для размер-

праці святло на гісторыю пасялення пры станцыі Ганцавічы - яна ў той час стала буйным чыгуначным вузлом, праз які адпраўляліся на фронт шматлікія воінскія фармаванні.

Дэ-юрэ назва «мястэчка Ганцавічы» пачала ўжывацца толькі пасля таго, як заходняя частка Беларусі ўвайшла ў склад Польшчы. Паводле перапісу 1921 г. у мястэчку Ганцавічы, якое складалася з 193 дамоў, налічвалася 1 015 жыхароў (496 мужчынаў і 519 жанчынаў). Амаль палову насельніцтва - 485 чалавек - складалі яўрэі.

Але давайце разгледзім магчымыя прычыны для адмоўнага адказу ў заснаванні мястэчка Ган-

цавічы на пачатку XX ст., на якія паказваюць прама ці ўскосна працягаваныя вышэй архіўныя дакументы. На мой погляд, прычына адна - рыса аселасці.

Рыса пастаяннай яўрэйскай аселасці - мяжа тэрыторыі ў Расійскай імперыі з 1791 па 1917 г., за межамі якой забаранялася сталае жыхарства яўрэям. Рыса аселасці ўключала мястэчкі значнай часткі Царства Польскага, Літвы, Беларусі, Бесарабіі і частку тэрыторыі сучаснай Украіны. Юрыдычна аформіла рысу аселасці «Положение об устройстве евреев» 1804 г. - у ім пералічваліся губерні і тэрыторыі, дзе яўрэям дазвалялася сяліцца і гандляваць. Рыса аселасці была

Касцёл Звеставання Дзевы Марыі

адмененая Часовым урадам пасля лютаўскай рэвалюцыі 1917 г., хаця пасля пачатку Першай сусветнай вайны каля 500 тысячаў яўрэяў былі гвалтоўна пераселены з прыфрантавых губерняў у іншыя губерні Расіі. Па дадзеных Расійскай яўрэйскай энцыклапедыі, у 1915 г. з-за набліжэння лініі фронту да чыгуначнай станцыі Ганцавічы «ўсё мясцовае насельніцтва яўрэйскай нацыянальнасці было выселенае».

Аб стаўленні царска-

га ўраду да яўрэйскага насельніцтва ў нашай мясцовасці яскрава сведчыць дакумент, датаваны 7 кастрычніка 1888 г., аб дазvole кушчу Веніяміну Волу пабудаваць лесапільны завод у маёнтку Ганцавічы Слуцкага павета па праекце, адобраным будаўнічым аддзяленнем. «Яўрэям не забараняецца эксплуатацыя лясоў, а такім чынам і спосабы для яе аперацыяў... Забараніць Волу ўзводзіць паблізу заводу жыллыя пабудовы для пасялення ў іх яўрэяў».

На фота аўтара: нягледзячы на адносна непрацяглы час існавання, горад Ганцавічы мае багатую гісторыю

Ці была бескарыслівай спроба графа Станіслава Гутэн-Чапскага ўтварыць мястэчка Ганцавічы і ці не зацікавіла яго ў гэтай справе матэрыяльна яўрэйскае насельніцтва, мясцовае і не толькі? Пра гэта можна толькі здадавацца. Але знікненне прозвішча мешчаніна Шая Хігеровіча ў больш позніх дакументах на хадаініцтве аб заснаванні мястэчка Ганцавічы (магчыма, з-за боязі атрымаць адмоўны адказ) дае права меркаваць, што без уплыву, прамога ці ўскоснага, яўрэйскага пытання тут не абыйшлося.

Віталь ГЕРАСИМЕНЯ,
галоўны закавалнік фондаў
Ганцавіцкага раённага
краязнаўчага музея

Конкурс «Па-за кадрам»

Жыццёвая дарога і духоўная дзейнасць протаіерэя Георгія Сапуна

Жыццё – гэта дар Божы, які неабходна берагчы. Так і бацьшкі, протаіерэй Георгій Сапун, які пражыў амаль 92 гады, цаніў кожнае імгненне, кожную хвілінку свайго жыцця. А яно было даволі нялёгкае...

Нарадзіўся Г. Сапун 29 лютага 1924 г. у в. Доры Валожынскага раёна ў сям’і святара Савы Сапуна і Домны Антонаўны. З малых гадоў хлопчык дапамагаў бацьку пры храме. Сям’я была вялікая (10 дзяцей, бацька і маці), таму ўсім даводзілася працаваць.

Усе планы парушыліся 22 чэрвеня 1941 г. Неўзабаве Навагрудак быў акупаваны немцамі. Юнак на сабе адчуў усе жахі вайны. Фашысты добра ведалі, як савецкая ўлада ставіцца да святароў і царквы, таму многіх агітавалі перайсці на іх бок і ваяваць супраць Саветаў. Але ён не здраўдзіў радзіме і народу. Георгій стаў сведкам і ўдзельнікам грамадскага і рэлігійнага жыцця ў Навагродку ў час нямецкай акупацыі.

У гэты перыяд у Навагрудскую епархію быў накіраваны Афанасій Мартас, архіепіскап Буэнас-Айрэскі і Аргенцінскі, які ў свой час закончыў Варшаўскі ўніверсітэт. Архіепіскап адкрыў двухгадовыя пастарскія (багаслоўскія) курсы, куды і паступіў васьмнаццацігады юнак. Г. Сапун стаў іпадыяканам.

Бацькі засталіся жыць у вёсцы Доры. Да Георгія дайшлі чуткі, што яго сям’я ўрасціла ў большавікі. У душы ўсё перавярнулася, бо чуткам паверыў – ведаў, колькі жыцця ўжо было загублена толькі за тое, што людзі былі святарамі ці выходзіліся ў сям’ях духоўных асобаў. Слёзы радасці пакаціліся па шчоках мужанага хлопца, калі дзверы адчыніў бацька, а за ім хутка даспела і маці, з жакоўці пацудзіліся галасы братоў і сёстраў.

Аведаўшыся, што дома ўсё ў парадку, Георгій вяртаецца ў Навагрудак. У 1944 г. дваццацігадовага хлопца прызваюць у Чырвоную Армію. Правесці сына

даткова да асноўнага харчу атрымліваў 50 грамаў амерыканскага сала. З часам Георгій уцягнуўся ў працу, потым нават вучыў навічкоў шахцёрскаму майстэрству. А выжыць у такіх цяжкіх абставінах дапамагла вера. Кожную хвілінку ў думках і ўслых маліў Бога дапамагчы выжыць, не ўпацьці духам, вярнуцца на радзіму...

прыезджае бацька, які ніколі не здымаў свайго святарскага адзення, там прыехаў і на провады. На першы погляд – дробязь, але пасля гэтага жыцця юнака пайшло наперакос...

Замест салдацкага шыняля давалася апрануць зусім іншую вопратку...

Без афіцыйнага абвінавачвання Георгія, як сына святара, рэпрэсавалі. Ён апынуўся аж у Іркуцкай вобласці. Цяжкая праца ў шахтах па 18 гадзінаў у суткі. Ежы не хапала. Сілаў не было. Ад знясілення і голаду многія вязні паміралі. Каму ўдавалася выкапаць неабходную норму, то да-

...Час жніва. Георгія з некаторымі іншымі вязнямі забралі з шахты на ўборку збожжа. Хоць праца таксама была нялёгкай, затое ежы было ўдосталь. Трэба ж было набірацца сілаў і думаць, як трапіць дадому, даведацца аб лёсе

родных. Але гэта пакуль толькі мары.

Калі закончылася жніво, паставілі малатабойцам у кузню. Тут ужо можна было не толькі добра паесці, але і крыху зарабіць. У гаспадары кузні былі дзеці, яны вучыліся ў Іркуцку. Калі Георгій набіраў грошай, напасіў іх на кірмашы купіць яму салдацкую вопратку, што была неабходная для ўцекаў. Заставалася выбраць зручны момант.

У 1947 г. Георгій здзейсніў свой рызыкоўны ўчынак. Спачатку прайшоў кіламетраў сака, а потым тры тыдні ехаў на захад на дахах пасажырскіх і таварных цягнікоў. Паколькі іх на кожнай станцыі правяралі, то саскокваў з вагонаў, пехаю абыходзіў станцыю, выбіраў неабходны курс, зноў лез на дах, прывязваў сябе да вентыляцыйнай трубы і доўгія дні і ночы ехаў далей – холадам і спекаю, дажджом і пранізлівым ветрам.

Урэшце – Навагрудчына! Тое, што раней здавалася будзённым і непрыкметным, стала такім блізім, што думалася: хаця б не памерці... ад пшчасця і ап’яняльнага водару радзімы. Спаў больш за суткі.

Што чакала былога вязня дома? Беларусь ніяк не магла аднавіцца пасля ваеннага ліхалецця, таму амаль ніхто адразу не звярнуў асаблівай увагі, што сьсылны Г. Сапун неяк апынуўся дома. Трэба было ўладкоўвацца на радзіме. Не было пашпарта. Што ж рабіць? Выратаваў паддаваны кабанчык і тры мяшкі мукі, што бацькі падрыхтавалі для асо-

Па-за кадрам: ад гісторыі сям’і да гісторыі супольнасці

бы, якая выдавала неабходныя дакументы.

У 1947 г. Георгій паступіў у Мінскую духоўную семінарыю, якую скончыў у 1951-м. У 1947 г. семінарыстаў было 70 чалавек, але скончылі ўстанову ўсяго 25. Засталіся толькі самыя верныя свайму прызначэнню, для каго ні час, ні стаўленне ўладаў не пахіснулі веры. На вялікім фотаздымку з нагоды заканчэння семінары ў трэцім шэрагу – выкладчыкі.

Прыгожы, статны мужчына (у 1950 г. пабраўся шлюбам з малай Ганначкай) знаходзіцца ў апошнім шэрагу першым злева. Глыбокі задумлены позірк Георгія нібыта кажа, што доўгачаканая мара здзейснілася – ён можа прывесці сваё жыццё служэнню Богу і несці веру людзям.

Спачатку а. Георгій атрымаў прыход у Дзявяткавічах пад Слонімам. Крышку абжыліся, нарадзіўся першанец. Але праз некаторы час давялося аддаваць сваю маёмасць, бо былі вялікія падаткі. Прадалі асноўную карміцельку – карову. Былі думкі выехаць у Расію, хаця і там святарам нялёгка жылося. Аднак матушка не захачела пакідаць радзіму і ўгаварыла бацьшкі застацца.

Тачына **МАСТОЎСКАЯ**, вучанца 10 класа навучна-педагагічнага комплексу Пачапаўскага дзіцячага сад – сярэдняй школы Баранавіцкага раёна Куратар **Наталія Мастоўская**, настаўніца Пачапаўскага дзіцячага сад – сярэдняй школы

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Ілюстрацыі бітвы на Сіняй Вадзе

20 чэрвеня ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі Беларускага саюза мастакоў «Палац мастацтва» акрылася выстава «Шлях Альгерда», прысвечаная бліскучай перамозе войскаў ВКЛ на чале з вялікім князем Альгердам над татарамі ў бітве на Сіняй Вадзе восенню 1362 года. Адкрыў яе старшыня Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца.

Выстава спалучае творы розных мастацкіх жанраў. Прадстаўленыя карціны Міколы Купавы, Міхаса Басалыгі, Аляксея Пшонкі, Юрася Каралевіча і Ягора Батальніка, выцінанка Ніны Сакаловай-Кубай, габелены Марыны Грудзінавай і Ніны Пілюзінай, медалі Аляксандра Зіменкі, фота і фотарэпрадукцыі Міколы Лінніка, фота М. Купавы, Аксаны Спрынчан і Георгія Ліхтаровіча, рэканструкцыя зброі рыцарскага клуба «Белы ліс».

Удзельнікі выставы мастацкімі сродкамі паспрабавалі паказаць шлях Альгерда ад Вільні да Сіняй Воды – рэчкі Снівады, што цяпер у Вінніцкай вобласці Украіны. Тут можна пабачыць партрэты вялікіх князёў Альгерда і Кейстута, іх брата Любарта, узбраенне літоўскіх і татарскіх ваяроў, беларускія і ўкраінскія шляхі, рэчку Снівада, поле бітвы, знакамітую «Пагоню», ікону Божай Маці Вострабрамскай, прывезеную Альгердам пас-

ля перамогі, храмы Вільні і Віцебска, збудаваныя ў XIV ст. у гонар перамогі, помнікі – Альгерду ў Віцебску, у гонар 650-годдзя перамогі ў мястэчку Уланаў Вінніцкай вобласці, Фэдару Карыятавічу ў Мукачэве.

Тэма бітвы на Сіняй Вадзе плённа асвятляецца беларускімі творцамі, і кожная пяць гадоў вынікі іх працы дэманструюцца ў Палацы мастацтва і іншых выставачных залах краіны.

Мікола **ЛІННІК**, сябра Беларускага саюза журналістаў

Бацьшкі не парываў сувязяў з адзінадумцамі, былымі семінарыстамі. Сустрэча з сябрамі ў семінары. Г. Сапун – другі злева ў першым шэрагу (1956 г.)

Роднага слова лагода

1 ліпеня Мастоўская раённая бібліятэка арганізавала і правяла акцыю «Чытаем па-беларуску», прымеркаваную да Года малой радзімы. У гэты дзень над Мастоўшчынай гучала самабытная, мілагучная, прыгожая, ласкавая беларуская мова, якая сарвала душу і сэрца.

Нягледзячы на халоднае надвор'е, на пляцоўцы каля кінатэатра «Сучаснік» сабраліся актыўныя чытачы

бібліятэкі, жыхары нашага горада, прыхільнікі беларускай мовы. У мерапрыемстве прынялі ўдзел намеснік старшыні Мастоўскага райвыканкама Марына Давыдзік, старшыня раённага савета ветэранаў Грына Сераброўская.

Напачатку акцыі ўсім прысутным былі раздадзеныя флаеры з перакладам словаў з рускай мовы на беларускую на тэмы: «Расліны па-беларуску», «Апранайся па-беларуску» ды іншыя. Затым супрацоўнікі бібліятэкі ўзгадалі творы

беларускіх пісьменнікаў, прысвечаныя Бацькаўшчыне. Загадчык сектара культуры Мастоўскага райвыканкама Настасся Палуічык прачытала байку, напісаную яе татам. У аўтарскім выкананні мясцовых паэтак Зінаіды Біліды і Галіны Васілеўскай прагучалі шчырыя і пранікнёныя вершы, прысвечаныя роднаму краю.

Юныя ўдзельнікі ўзорнага лялечнага тэатра «Пятрушка» захапляльна і аргыстэчна дэкламавалі вершы паэтаў-землякоў: І. Данік, І. Астапенка

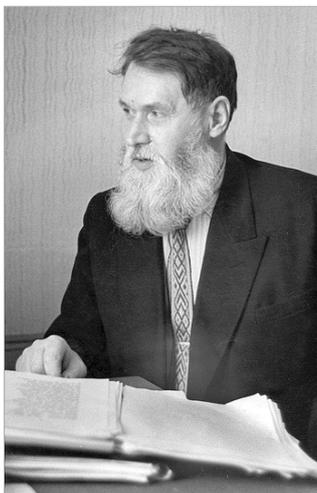
ды іншых. Пад час правядзення акцыі бібліятэкары прапанавалі прысутным далучыцца да сумеснага прачытання вядомага ўрыўка з паэмы Якуба Коласа «Новая зямля», які пачынаецца цудоўнымі радкамі «Мой родны кут, як ты мне мілы!..». Вядучыя пачыналі чытаць, а ўдзельнікі мерапрыемства падхоплівалі. Усе прыхільнікі роднага слова мелі магчымасць прадекламаваць любімыя паэтычны твор і атрымаць салодкі пачастунак, а таксама пазнаёміцца з матэрыяламі кніжнай выставы «Беларуская кніга для Вас!».

**Вольга КОРШУН,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Мастоўскай раённай бібліятэкі**

насць зусім па іншай прычыне. Злева ўверсе маецца аўтограф У. Дубоўкі, уласнаручны подпіс, які немагчыма збытаць ні з чым іншым.

Крыху ніжэй аўтографарукою У. Дубоўкі зробленая пазнака «Масква – 1922», якая сведчыць, па меркаванні музейных супрацоўнікаў, пра

**Нават мора змяніла
свой колер:
стала не сінім – шэрым.
Пырскі салёны
носіць наўколле,
з іх жалоба снуе
свой вэлюм.**

Не менш жорсткім быў лёс да У. Дубоўкі: у 1930 годзе ён быў арыштаваны, асуджаны на пяць гадоў, у 1935 годзе тэрмін высылкі працягнуты яшчэ на два гады. У 1937 годзе атрымаў новы тэрмін – 10 гадоў пазбаўлення волі, у 1949 годзе, ужо ў Грузіі, яго зноў арыштавалі, новы тэрмін – 25 гадоў. Канчатковая рэабілітацыя адбылася ў лістападзе 1957 года.

Уладзімір Дубоўка вярнуўся ў беларускую літаратуру. Шмат для гэтага зрабіў Д. Бугаёў, які адным з першых звярнуўся да творчасці У. Дубоўкі. Даследчык напісаў крытыка-біяграфічны нарыс «Уладзімір Дубоўка», апублікаваны асобным выданнем у 1965 годзе. Падрыхтаваў артыкулы «Даліягяды паэта» (у газеце «Літаратура і мастацтва», 1970), «Письменник, как критик» (у зборніку «Чалавечнасць», 1985), «Талант і праца» (у аднайменным зборніку), крытыка-біяграфічны нарысы «Уладзімір Дубоўка» для выдання «Гісторыя беларускай савецкай літаратуры» (1964, 1981).

У знак удзячнасці Уладзімір Мікалаевіч зрабіў падарунак свайму калегу – падарваў зборнік вершаў М. Багдановіча «Вянок» (Вільня, 1913). На тым самым аркушы, дзе некалі паставіў ён свой аўтограф «У. Дубоўка. Масква – 1922», ніжэй з'явіўся такі дароўны надпіс: «Сардэчна паважанаму сябру, таленавітаму нашаму крытыку Д. Я. Бугаёву – на ўспамін нашага знаёмства – 2-02-1964 г., Масква. Ул. Дубоўка». Напэўна, тады ж атрымаў даследчыкі і некалькі фотаздымкаў – партрэтаў гаспадары.

Вельмі добра, што зборнічак вершаў «Вянок» і арыгінальныя фотаздымкі У. Дубоўкі, перададзеныя Д. Бугаёву, цяпер захоўваюцца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча.

**Грына МЫШКАВЕЦ,
гвадучы навуковы супрацоўнік
Літаратурнага музея
Максіма Багдановіча**

«Вільня – 1913. Масква – 1922. Мінск – 2018»

Працягваем аповед пра арыгінальныя кнігі вершаў Максіма Багдановіча «Вянок», што выйшлі ў свет на пачатку XX стагоддзя ў Вільні. Папярэднія нарысы былі прысвечаны самым каштоўным зборам Літаратурнага музея Максіма Багдановіча – асобнікам, што маюць аўтографы паэта і былі падараваныя ім цёткам і стрыечнай сястры Нюце. Акрамя гэтых кніг, ёсць яшчэ падарункі з аўтографамі М. Багдановіча, што захоўваюцца ў іншых установах Беларусі і Расіі.

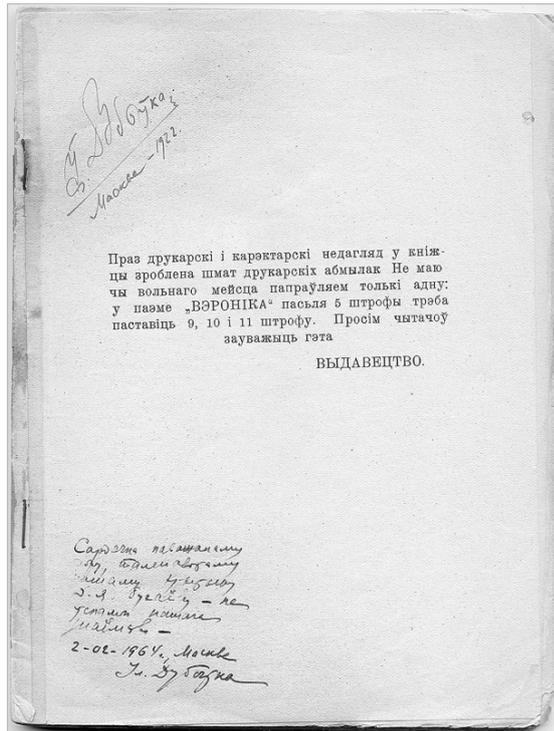
А ў фондах музея ёсць «Вянок», што належалі вядомым беларускім творцам. Згодна з актам прыёму № 23 ад 28 мая 1992 года, фонды Літаратурнага музея Максіма Багдановіча папоўніліся новымі прадметам – падарунак зрабіў Дзмітрый Бугаёў. Напрыканцы мая, калі ў краіне адзначалася сумная гадавіна, 75-годдзе з дня смерці М. Багдановіча, ён перадаў супрацоўнікам музея зборнік «Вянок». Перадача кнігі ў фонды стала значнай падзеяй, ды яшчэ раз пацвердзіла ролю музея як цэнтра па зборы і захаванні асабістай, творчай спадчыны класіка беларускай літаратуры.

Дзмітрый Якаўлевіч – асоба ў Беларусі вядомая, ён даследчык беларускай літаратуры, крытык, кандыдат філалагічных навук, прафесар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа. У цэнтры яго ўвагі творчасць Міхаса Лынькова, Кандрата Крапівы, Івана Мележа, іншых пісьменнікаў. Звяртаўся даследчык да літаратурнай спадчыны Якуба Коласа і Максіма Танка, І. Мележа і Васіля Быкава. Д. Бугаёў прымаў актыўны ўдзел у вяртанні

імянаў рэпрэсаваных пісьменнікаў, яго пярэналежаць манаграфіі, прысвечаныя Максіму Гарэцкаму і Уладзіміру Дубоўку.

З імемем У. Дубоўкі і звязаны «Вянок», перададзены Д. Бугаёвым у музей. Вядома, што ў зборніку вершаў М. Багдановіча было зроблена шмат друкарскіх памылак, аб чым паведамля выдавецтва на асобнай старонцы. Але для беларускіх даследчыкаў у перададзенай кнізе гэтая старонка «Вянок» мае надзвычайную каштоўнасць зусім па іншай прычыне.

месца і год, калі кніга знайшла новага ўладальніка. З творчасцю М. Багдановіча ён пазнаёміўся значна раней; у Мядзельскім вучылішчы (1912 – 1914) адкрыў для сябе «Нашу Ніву», «на старонках якой напаткаў вершы Максіма Багдановіча, іншых беларускіх паэтаў». Вядома, што ў 1918 годзе пасля заканчэння Нова-Вілейскай настаўніцкай семінарыі Уладзімір Мікалаевіч пераехаў у Маскву, дзе ўжо жыла яго сям'я. Але вымушаны быў з'ехаць, працаваў настаў-

Праз друкарскі і карэктарскі недагляд у кніжку зроблена шмат друкарскіх абмаляк. Не маючы вольнага месца напружам толькі адну: у наме «ВЭРОНИКА» пасля 5 штрофы трэба паставіць 9, 10 і 11 штрофу. Прасім чытачоў заўважыць гэта

ВЫДАВЕЦТВО.

*Сардэчна паважанаму
нашаму крытыку
Д. Я. Бугаёву – на ўспамін
нашага знаёмства –
2-02-1964 г., Масква.
Ул. Дубоўка*

Лета. Кніга. Бібліятэка

Вось і прыйшло лета – самая цудоўная пара для малечы. Лес, луг, рэчка, шмат кветак і сонца і, вядома, добрая кніга. Можна «ўткнуцца» ў яе і чытаць, чытаць, чытаць... А яшчэ лепш, калі табе чытаюць. Каб гэтая мара здзейснілася, Аюцавіцкая сельская бібліятэка запрасіла маленькіх чытачоў на гучныя чытанні «А пачнем мы казку так...», дзе адбылася сустрэча з героямі твораў Васіля Віткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Алеся Письмянкова і Івана Муравейкі.

Баранавіцкая сельская бібліятэка для сваіх маленькіх чытачоў арганізавала вернісажы на асфальце «Мы малюем свет». Тэма конкурсу – намаляваць шчасце: сонца, бацькоўскі дом, тату, маму, сяброў, свайскіх жывёлінак... Кожны маленькі мастак атрымаў падарунак.

Жухавіцкая сельская бібліятэка запрасіла хлопчыкаў і дзяў-

чынак у «Шчаслівы свет дзяцінства», дзе можна было падзяліцца марамі пра лета, сустрэцца з героямі любімых мультфільмаў і казак, пазнаёміцца з новымі кнігамі і часопісамі, прыняць удзел у гульнявой праграме «Ігры всякие нужны, ігры всякие важны!».

У спазнавальна-гульнявое падарожжа «Таямніцы каменнай казкі» запрасіла сваіх наведнікаў Варанчанская сельская бібліятэка, у час якога дзеці «апынуліся» на Урале, дзе здабываюць вельмі незвычайныя камяні. Адбыўся таксама экскурс па казках Паўла Бажова, што тычыцца мінералаў, руды і іх радовішчаў, і гульні на тэму гэтых казак.

14 чэрвеня прайшло ўрачыстае адкрыццё дзіцячай пляцоўкі ў Карэлічах. Сустрэкалі малечу клоун Клёпа і дзяўчынка Рыска, якія прапанавалі цікавыя гульні, казачныя віктарыны,

маляўнічую кніжна-ілюстрацыйную выстава, дзе побач з кніжкімі размясціліся настольныя гульні. Яркае візуальнае афармленне і вясёлая музыка выклікалі цікавасць у прахожых. Ахвотныя маглі каляровай крэйдай памалываць на асфальце ці алоўкамі – на паперы. Дзеці атрымалі магчымасць праверыць свой спрыт у рухомых гульнях і паспаборнічаць у слоўных паядынках. Дзіцячая пляцоўка цягам усяго лета будзе працаваць кожны чацвер. Таксама супрацоўнікі дзіцячай бібліятэкі плануюць арганізаваць «Чытай-дворык», дзе па аўторках у самых населеных дзецім дварах іх чакае «Падарожжа ў чароўны свет казак».

Забаўляльную праграму «Сяброўства пачынаецца з усмешкі» арганізавала Палужская сельская бібліятэка, у час якой дзеці пазнавалі герояў казак па апісанні, расшыфравалі іменны, шукалі «згубленыя» рэчы.

Свой спрыт і здольнасці прадэманстравалі юныя чытачы Цырынскай сельскай бібліятэкі ў конкурсе летняга чытання «Хватит скучать – начинай читать!». Назвы прызоў пераможцы знайшлі ў самаробных шарыках.

Шмат удзельнікаў сабралі павучальная гадзіна «Краіна сяброўства» (Луцкая СБ), гульнявыя праграмы «У гасцяў у казкі» (Некрашэвіцкая СБК), «В гості к лету» (Красненская СБ), літаратурнае асарці «У краіне любімых кніг» (Ярэміцкая СБ) і інш.

І гэта толькі невялікі пералік мерапрыемстваў, што зладзілі бібліятэкі раёна цягам першага летняга месяца. Наперадзе маленькіх чытачоў чакае яшчэ шмат цікавага, змястоўнага і спазнавальнага.

Наталія КАЗАРЭЗ, метадыст Карэліцкага раённай бібліятэкі

У рамках краязнаўча-пошукавай дзейнасці бібліятэкараў Бярэзіншчыны «Быць даследчыкам свайго краю» значнае месца займае вывучэнне побыту дзяцей як асаблівай дэмаграфічнай групы. Дзяцінства – пераходны перыяд да даросласці, і тут асабліва цікава саць уяўляе вывучэнне ўздзеяння сацыякультурнага асяроддзя на працэс фармавання ў дзіцяці жыццёвых навыкаў і ўменняў, здароўя, станючых маральных якасцяў. А гэта ў сваю чаргу ў многім залежыць ад умоваў і традыцыйных нормаў жыцця народа. Даследаванне асаблівасцяў побыту дзяцей у мінулым дае ключ да разумення культуры і псіхалогіі беларусаў, і яно немагчымае без звестак пра харчаванне і наводзіны за сталом.

Як кармілі немаўлятаў

У першыя месяцы жыцця немаўляці ежа мела асаблівае значэнне, бо ад яе якасці і колькасці шмат у чым залежала здароўе малага. Статыстыка сведчыць, што ў XIX ст. многія дзеці, асабліва ў сялянскіх сем'ях, паміралі неманітава ўзросце да года з-за шматлікіх хваробаў, незадавальняючых санітарна-гігіенічных умоваў і няправільнага харчавання. Сумная статыстыка: да паўналецця ў сялянскіх дажывала толькі кожнае трэцяе-чацвёртае малое. Палова дзяцей у сем'ях рабочых памірала, не дасягнуўшы 5 гадоў.

На Бярэзіншчыне маці кармілі грудзмі дзяцей да 1,5 – 2 гадоў, некаторыя і гэтым у Мінскай губерні ў XIX ст. кармілі да 2 – 3 гадоў. У больш узросце дзіця ўжо добра размаўляла і ўсё разумела, часта саромелася сваёй звывчкі і старалася, каб у гэты момант іх з маці ніхто не бачыў; малое брала маці за руку і вяло ў хату ці іншае месца, далей ад чужых вачэй.

У сем'ях шляхты і багатых гараджанаў жанчыны пазбягалі кармлення грудзмі і звывчкі наймаці карміліцу, якая карміла малое да года нароўні са сваім дзіцем. У зможных сем'ях для прыкорму выкарыстоўваліся найлепшыя прадукты і ў дастатковай колькасці.

Аднак кармленне грудзмі пасля года нярэдка было сімвалічным, таму што дзеці елі ўжо амаль усе стравы, якія гатаваліся ў сям'і. Каб адвучыць малое ад грудзей, выкарыстоўвалі розныя спосабы: запалохвалі якой-небудзь істотай, угаворвалі, а таксама намазвалі саскі гарчыцай ці яшчэ чым-небудзь нясмачным.

Такім чынам, адзінай ежай немаўляці звывчкіна было малако маці, а таксама «сусолка» з жаванага чорнага хлеба, пячэння або перніка, якую дávalі малому ў перапынках паміж кармленнямі для суцяшэння. Калі ж малака ў маці не было або не хапала, пачыналі прыкормліваць ужо на 4 – 6-м месяцы. Кармілі звывчкіна малаком каровы, казы, зрэдку авечкі, якое часцей за ўсё нават не кіпяцілі. Пачынаючы з паўгадовага ўзросту ў раёніх маленькіх уводзілі малочныя кашы (манную, грэчку, аўсяную і інш.), у якія клалі крыху растопленага масла і залівалі малаком. Сяляне нярэдка рабілі замест кашы «кармушку» – развараны ў вадзе маленькія кавалачкі хлеба. Ад яе ў дзяцей часта здараліся расстройствы і захворванні страўніка. Прыкормлівалі таксама супамі, баршчамі, кісялем, кампотам. Для дзяцей гэтыя стравы стараліся гатаваць асобна, таму што ў іх клалі менш тлушчу. На Бярэзіншчыне спецыяльна для малых часта гатавалі амлет з узбітага яйка і малака. У адрозненне ад амлету, які елі астатнія члены сям'і, у яго не клалі мукі, гатавалі не на патэльні, а ў чыгунку альбо кубку ставілі ненадоўга ў прапеленую печ, таму амлет атрымліваўся вельмі мяккім.

Бацькі стараліся, каб у раннім узросце дзеці больш ужывалі вараных, печаных і сырых прадуктаў, пазбягалі смажаныя. Вельмі карысным сяляне лічылі салёнае сала, якое давалі маленькім, калі яны ўжо маглі трымаць яго ў руцэ. Дзякуючы фоліевай кіслае яго добра засвойвалася арганізмам і было вельмі пажыўным.

(Працяг на стар. 8)

Уздоўж

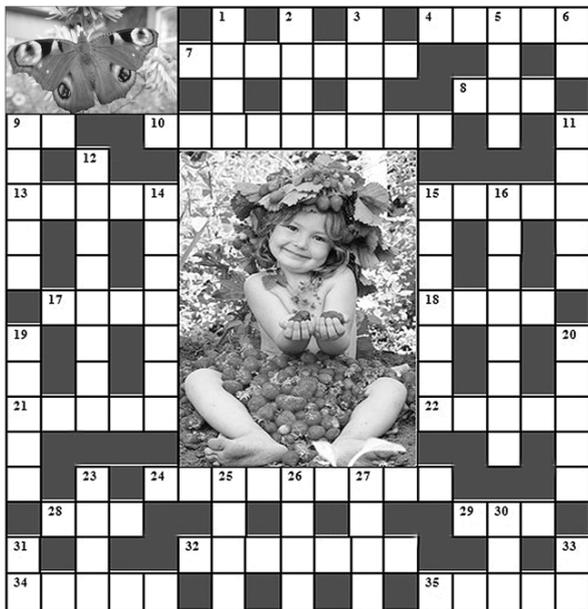
4. «Ой, суніцы чырвоныя. // Чабаровы...». З верша В. Леанені «Ой, суніцы чырвоныя». 7. Вялікая птушка сямейства курыных, якая ліняе ў чэрвені; у вавёркі і ў кабана ў чэрвені ліняя заканчваецца. 8. Рыбны адвар (разм.). 9. Нота музычнай гамы. 10. Травяное пакрыва лугоў, сенакос. 13. Раніцай ... пахне мацней звывчкінага – да дажджу (прыкм.). 15. Пустата ў ствале дрэва. 17. На чужой старане і жук ..., і старая баба – маладзіца (прыкм.). 18. Чым даўжэй ... у рыбалова, тым менш веры яго байкам (прыкм.). 21. Тое, што і сукенка (разм.). 22. Той, хто піша кнігі, стварае музыку. 24. Купальская зёлка або жаночы касцюм для купання. 28. У чэрвені першую ягаду ў ... кладуць, а другую – дамоў нясуць (прыкм.). 29. «Ой, рана, ой, рана на Івана, // Выйшлі дзеўкі на ..., // Ой, ды сталі ў круг». З купальскай карагоднай песні. 32. Туман раніцай сцэлеца па вадзе – будзе сонечнае ... (прыкм.). 34. Чорна-шызыя ядомыя ягады, падобныя да малінаў. 35. «... спелаю суніцай // У стоме хліпца за бор». З верша А. Мінкіна «Чэрвень».

Уперак

1. Мужыку ..., што святому рай (прыкм.). 2. Апорная частка чаго-небудзь. 3. Родны ... і зайцу дарагі (прыкм.). 5. «Стары заць сена косіць, // А ліса зграбаець. // ... сена к возу носіць, // А камар складаець» (прыл.). 6. У мастацтве выява голага цела. 9. Адтуліна ў вулі. 11. Старажытнаарымская багіня, жонка Юпітэра, ад імя якой паходзіць руская назва месяца чэрвеня – «июнь». 12. ..., ці Вадзьяны дзед. Паводле павер'яў дух, гаспадар вадаёма, якому падпарадкоўваюцца русалкі; ён мог «забіраць» тых, хто купаецца на

Купалле ці Іллу, тапіць чаўны, ламаць вадзяныя млыны. 14. Тое, што і авечкі. 15. Слухай, ..., што лес гаворыць (прыкм.). 16. Першы туман лета – грыбоны ... (прыкм.). 19. У чэрвені свята ў бары: цвітуць ... і елка (прыкм.). 20. Бабры перад дажджом працуюць усю ноч, а жабы выпузаюць на ... (прыкм.). 23. «Ідуць касцы, звывчкі іх ... // Вітаюць іх буйныя росы». З пазмы Якуба Коласа «Новая зямля». 25. Птушка, звывчкіна вялікая (разм.). 26. Прадмет хатняй мэблі. 27. Жыло некаторых жывёлінаў. 30. Прэснаводная вельмі рухавая рыба. 31. Старажытнае іпагеіцкі бог Сонца. 33. Танцавальны крок.

Скаўі Іван ЦЕЛЕШ

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Для лепшага прарэзвання зубоў малым давалі жаваць сучарык, грызці костачку, якія былі і своеасаблівай забаўкай, цікавым заняткам для дзіцяці. Гадавалі дзеці грызлі моркву, брукву, бурак і нават бульбіну. Сырая гародніна было важнай крыніцай вітамінаў і іншых карысных рэчываў.

Малако займала важнае месца ў харчаванні дзяцей. У залежнасці ад заможнасці ў сялянаў была адна-дзве каровы, зрэдку было і болей. Некаторыя трымалі козаў. Цяльняе малако выкарыстоўвалася ў якасці прыкорму маленькіх, а калі малака ў маці не хапала ці не было ўвогуле, становілася асноўнай ежай. Звычайна малако не кіпяцілі і не разбаўлялі вадою. Асабліва карысным і нават лекавым лічылася казінае малако, яго давалі аслабленым дзецям.

З малака рабілі прадукты, патрэбныя для харчавання дзяцей: масла, смятану, тварог, сыроватку. Частка малака ішла на так званыя бяленыя, забеленыя травы, калі ў супы (ячневы, грэцкі, бульбяны, з брукві, морквы, локшыны ды інш.) дадалі крыху малака за некалькі хвілін да гагуюнасці або пры падачы на стол. Бяленыя травы – асабліва сцянацкая кухня беларусаў, іх любілі і дзеці, і дарослыя.

Малако і малочныя прадукты, якія шырока выкарыстоўваліся ў дзіцячым харчаванні, былі карыснымі для дзяцей. Аднак з-за цяжкага матэрыяльнага становішча ў большасці сялянскіх сем'яў свядома абмяжоўвалася спажыванне масла, тварагу, смятаны. Часткова іх прадавалі, каб атрымаць грошы на аплату падаткаў, аброку, набыццё патрэбных рэчэй ды інш., таму малочныя прадукты былі прысмакамі. Масла ішло да бліноў, смятана – да баршчоў, бліноў.

Што елі старэйшыя дзеці

Калі дзіця поўнаасцю пераводзілі на ежу для дарослых (звычайна з двух гадоў), на сталае найчасцей з'яўлялася каша. Ёсць нават прымаўка: «Густая каша дзяцей не разганяе». Ад заможнасці сям'і ўвогуле залежала харчаванне дзяцей. У бедных, як сцвярджае прымаўка, «часам з квасам, а пароў з вадою». Асабліва не хапала малым мяса і рыбы, апошнюю спажывалі ў тых мясцовасцях, дзе было шмат рэч і азёраў. Сала і мяса ў чыстым выглядзе для дзяцей лічыліся прысмакамі. Толькі на вялікія святы – напрыклад, Каляды і Вялікдзень – дзеці маглі частавацца каўбасамі, кумпяком, маслам, сырам, баранінай, мясам птушак.

Дзеці ўсіх узростаў, акрамя немаўлятак, елі ў асноўным хлеб і бульбу, з якой гатавалася большасць страваў. Улетку ўжывалі ў ежу гародніну: капусту, буракі, гуркі, моркву, брукву, цыбулю, часнок. Тыя, хто меў сад, спажывалі яблыкі, грушы, слівы, вішні. Таксама ўлетку ў рацыён харчавання дзяцей дадаліся сабраныя ў лесе чарніцы, суніцы, буякі, журавіны і іншыя ягады, а таксама грыбы.

Хлеб сяляне звычайна пяклі раз на тыдзень. Час ад часу, калі была магчымасць, маці пякла для дзяцей булкі. Паўсюдна на свята Саракі для дзяцей пяклі булчкі ў выглядзе птушак. У дзень выпечкі хлеба дзеці завіхаліся каля маці і з нецярпеннем чакалі, калі атрымаюць ад яе кавалачак гарачага духмянага хлеба. Выпалі яго звычайна на дубовым ці кляновым лісці, якое потым адскрабалі нажом. Рэшткі лісця заставаліся на хлебе, што надавала яму своеасаблівы пах. Да канца тыдня хлеб крыху чарсцвеў, але яго елі з задавальненнем. Дзецям падабаўся чорны хлеб з нацёртай часнаком скарынкай і пасыпаны соллю – яго выпрошвалі ў маці ў перапынках паміж ежай. Але выключэнне рабілі толькі для маленькіх дзяцей, астатнія мусілі чакаць абеда, падвячорка ці вячэры.

Значная колькасць страваў гатавалася з крупаў – ячнай, грочкай, прасяной і інш. Старэйшыя ўспамінаюць, што маці вылучыла іх пакуную крупу (грочку, проса) спярша памыць, потым усыпаць у чыгунок ці гаршчок і заліць халоднай вадою крыху меней, чым даверху. Ячнныя і прасяныя крупы са сваёй гаспадаркі звычайна не мылі, каб заставаўся вельмі каштоўны мучністы асадак. Кашу аб суп ставілі ў добра прапаленную печ на дзве-тры гадзіны, там крупы разварваліся, у іх дадалі сала або масла, і каша атрымлівалася вельмі смачнай. Кашу часцей варылі густой – для гэтага гаршчок з распаранымі крупамі, на якіх з'яўлялася жоўтая плёўка, пераварочвалі ўверх дном і зноў ставілі ў прапаленную печ, ажую закрывалі засланкай. Кашы былі штодзённай любімай ежай і дзяцей, і дарослых. Ужывалі іх з халодным малаком, зрэдку елі халоднымі з сланечнікавым або канапляным алеем.

(Працяг у наступным нумары)

У афармленні скарыстаная ілюстрацыя Васіля Шарановіча да «Новай зямлі» Якуба Коласа (выданне БФК, 2002 г.)

Ліпень

24 – Кобец Рыгор Якаўлевіч (сапр. Сандыга Міхаіл Мусіевіч; 1898–1990), пісьменнік, драматург, сцэнарыст, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

24 – Музей-сядзіба «Пружанскі палацык», (1993) – 25 гадоў з часу заснавання.

25 – Высоцкая Надзея Фёдарэўна (1943, Расія) – беларускі гісторык мастацтва, доктар мастацтвазнаўства, прафесар, даследчык і знаўца старажытнабеларускага жыцця XII – XVIII стст., лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996) – 75 гадоў з дня нараджэння.

25 – Лось Ларыса Мікалаеўна (1928, Магілёўс. р-н), мастак дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (батык, саломаліценне), народны майстар Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

25 – Малышэўскі Іван Ігнатавіч (1828, Навагруд. р-н – 1897), гісторык царквы, славазнавец, асветнік, пісьменнік – 190 гадоў з дня нараджэння.

26 – Грамовіч Іван Іванавіч (1918, Мін. р-н – 1986), пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

27 – Гайдзіліс (Луцэнка-Гайдзіліс) Алена Андрэеўна (1943, Воран. р-н – 2009), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

27 – Мохаў Дзмітрый Максімавіч (1943), архітэктар, аўтар праектаў рэстаўрацыі шэрагу гістарычных будынкаў у Беларусі, тэатральны мастак – 75 гадоў з дня нараджэння.

29 – Лявонны Юрка (сапр. Юркевіч Леанід Мікалаевіч; 1908, г. Чавусы – 1937), паэт, перакладчык, аўтар зборнікаў паэзіі, нарысаў – 110 гадоў з дня нараджэння.

29 – Энгельгарт Васіль Паўлавіч (1828, Гродзен. губ. – 1915), астраном і мецэнат, член-карэспандэнт Пецярбургскай АН – 190 гадоў з дня нараджэння.

30 – Рассадзін Сяргей Яўгенавіч (1958, г. Гомель), археолаг, гісторык, краязнавец, геральдыст, узнагароджаны медалём свяціцеля Кірылы Тураўскага Беларускай праваслаўнай царквы – 60 гадоў з дня нараджэння.

30 – Шыбека Захар Васільевіч (1948, Сенненскі р-н) – беларускі гісторык, доктар гістарычных навук, прафесар – 70 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 25

- Уздойж:** 1. Нясвіж. 4. «Дзяды». 7. Воля. 9. Ліра. 10. Карнішон. 12. Код. 13. Скат. 15. Рэйка. 17. Комік. 18. Драч. 20. «Ася». 21. Яўстафій. 24. Пано. 26. Абай. 27. Скарб. 28. Астана.
Упоперак: 1. Нуль. 2. Сыракомля. 3. Іл. 5. Зан. 6. Душ. 8. Ягдташ. 11. Народ. 12. Койданава. 14. Тэля. 16. Актава. 19. Мова. 22. Сак. 23. Акр. 25. Ас.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАСТАЎЫ (*заканчэнне артыкула*). У гады Першай сусветнай вайны будынак касцёла моцна пашкоджаны: знішчаны арган, галоўны алтар, амбон, скляпенні, дах, вокны, дзверы. Абудаваны ў 1920-я гг. Сучасны касцёл – крыжападобны ў плане храм з 5-граннай алтарнай апсідай. Асноўны аб'ём накрыты 2-схільным чарапічным дахам. Шмат'ярусная вежа (вышыня блізу 100 м) завершаная шатровым дахам. Бакавыя фасады прарэзаны высокімі стральчатымі вокнамі і ўмацаваны ступеньчатымі контрфорсамі. На чырвоным фоне цаглянай муроўкі сценаў вылучаюцца атынкаваныя і пабеленыя нішы, аркатура. Падлога выкладзеная цаглянымі плітамі, у прэсбітэрыі – тэракаватымі. У інтэр'еры былі 3 драўляныя розныя алтары і амбон, выкананыя ў гатычным стылі. Металічная агароджа, якой была абнесена тэрыторыя касцёла, знішчаная ў Першую сусветную вайну. Неякі час у будынку знаходзілася прамысловае прадпрыемства. У 1990-х гг. ён перададзены вернікам.

Пастаўскі архітэктурны ансамбль – помнік горадабудаўніцтва 2-й паловы XVIII ст. Пабудаваны ў 1760 – 1780-я гг. у стылі барока з удзелам архітэктара Д. Сака на беразе р. Мядзелка на высокім узгорку (сучасная пл. Леніна). Быў адміністрацыйным, культурным і гандлёвым цэнтрам горада. Забудова спачатку была драўляная. На прамавугольнай у плане плошчы (295 x 93 м) цэнтральнае месца займалі гандлёвыя рады. На заходнім баку плошчы знаходзіліся будынак канцэлярыі і суда, абапал яго сіметрычна стаялі па 3 дамы рамеснікаў; іх фланкіравалі дом урача і гасцініца. На ўсходнім баку

паміж драўлянымі храмамі быў 2-павярховы з вежай будынак школы. На паўднёвым баку знаходзіліся карчма і сіметрычна ёй 2 аднолькавыя гасцініцы. На паўночным баку – аўстэрыя і 3 дамы рамеснікаў. Зберагліся былы дом урача, 3 дамы рамеснікаў, гасцініца, жылы дом, у якім размешчаны адміністрацыйны і гандлёвы ўстанова.

Пастаўскі вядзаны млын – помнік архітэктуры позняга класіцызму. Знаходзіцца ў цэнтры горада, побач з плаціаю моста праз р. Мядзелка. Пабудаваны з цэглы ў 2-й палове XIX ст. 3-павярховы прамавугольны ў плане будынак накрыты 2-схільным дахам. Цэнтральная частка галоўнага фасада вылучаная рызалітам. Галоўны ўваход падкрэслены цыркульным арчым праёмам з 2 невысокімі калонамі. Масіўныя сцены прарэзаны невялікімі прамавугольнымі вокнамі, крапаваны прафіляванымі міжпавярховымі паясамі і карнізам. На 1-м паверсе знаходзіліся турбіна і шматступеньчатая трансмісія, на 2-м – жорны, на 3-м – дапаможныя пампашканы. Помнік рэспубліканскага значэння.

Даўнія камяніцы на рынку (паўночны бок плошчы), XVIII ст.